

KİŞİLİK 2

İNSAN KİŞİLİĞİNİ ANLAMA

- Tanıdığınız iki kişiyi karşılaştırarak bu kişilerin benzerliklerini ve farklılıklarını söylemeniz istendiğini düşünün. Bu soru, büyük bir olasılıkla onların kişiliği üzerinde odaklanmanızı gerektirecektir.
- **Kişilik**; farklı durum ve zamanlarda bireyin ayırt edici davranış düzenini etkileyen karmaşık psikolojik nitelikler bütünü olarak tanımlanabilir.

KİŞİLİĞİN BELİRLEYİCİLERİ

1. Biyolojik faktörler

- Birlikte veya ayrı yetiştirilen ikizler, mizaç, bazı kişilik özelliklerinin (örneğin geleneksellik/muhafazakarlık, çekingenlik/utangaçlık, kaygılı olmak, vb.) kalıtsallığı

2. Aile ile ilgili faktörler

- Irk, etnik köken, din, mezhep, dil, SED, politik görüş, çocuk yetiştirme biçimi, anne babanın evlenme yaşı, çocuk sayısı, doğum sırası, boşanma, ebeveynin ölümü, aile büyüklüğü, beslenme ve sağlık hizmetlerine erişim olanakları, ilk eğitim yaşantıları, vb.

3. Sosyal faktörler

- Azınlık / çoğunluk üyeliği, çekirdek aile ya da geniş aile yapısı, akrabalar ve kuzenlerle ilişkiler, akran ilişkileri, yerleşim biriminin büyüklüğü, üniversite yaşantısı, vb.

4. Kültürel faktörler

- Kişiliğe kültürel veya kültürlerarası psikoloji açısından yaklaşım, bireyci veya toplulukçu kültürler ve farklı benlik kurguları

KİŞİLİĞİN ÖLÇÜLMESİ

- 1. Öz bildirim ölçekleri** (Örneğin Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri/MMPI, Beş Faktör Kişilik Envanteri, vb.)
  - 2. Projektif Ölçekler** (Örneğin Rorschach Mürekkep Lekesi Testi, Tematik Algılama Testi, vb.)
  - 3. Davranışsal Değerlendirme** (Örneğin bir kişinin saldırgan davranışlarda bulunma sıklığının tarafsız bir gözlemci tarafından gözlemlenmesi)
- Geçerlik ve Güvenirlik

KURAM NEDİR?

- **Kuram (teori)**, belli bir konu alanındaki olayları açıklayabilmek için öne sürülen bir dizi kavram ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ifade eden önermelerden oluşan kurgusal bir yapıdır.
  - Bilimsel bir kuram, araştırmacıların tümdengelim yoluyla test edilebilir çıkarımlar (hipotezler) üretmelerine olanak verir.
- **Kişilik kuramları**; bireylerin kişiliklerinin yapısı ve işleyişi ile ilgili varsayımsal ifadelerdir. Bu ifadeler iki önemli amaca ulaşılmasına yarar:
  - 1) kişiliğin yapısını, kaynağını ve bağlantılarını anlama,
  - 2) kişilik değerlendirmelerine bağlı olarak davranışları ve olayları tahmin edebilme, yordama.
- **Kişilik kuramları**; bireylerin belli koşullarda nasıl tepki gösterebileceğine ve nasıl uyum sağlayabileceğine ilişkin farklı tahminlerde bulunur.

İyi Bir Kuramın Özellikleri

- Test edilebilir, verilerle kanıtlanabilir olması (gerçekliğinin kanıtlanabilmesi)
- Kapsamlı olması
- Uygulama değerinin olması
- Tutarlı olması
- Sade olması

İnsan doğasına ilişkin varsayımlar: Kuramların / Yaklaşımların Duruşu

- Kalıtım **X** Çevre
- Özgür irade **X** Belirlenimcilik
- Bilinçaltı belirleyicilik **X** Bilinçli belirleyicilik
- Geçmişe bağımlılık **X** Geçmişten bağımsızlık
- İyimserlik **X** Kötümserlik
- Kişilik özelliklerinin biricikliği **X** Evrenselliği

Üç Kuramsal Konuda Kişilik Yaklaşımlarının Konumu

Niçin çok sayıda kişilik kuramı var?

- Araştırmacılar kişiliği anlamak için
  - farklı başlangıç noktalarından hareket ettikleri,
  - farklı bilgi kaynaklarına sahip oldukları ve
  - farklı olguları açıklamaya çalıştıkları içinbirbirinden farklı çok sayıda kişilik kuramı öne sürülmüştür.
- Bazı kuramlar bireylerin kişilik yapılarıyla ilgilenirken bazıları da kişiliğin nasıl geliştiği ile ilgilenmektedir.
- Bazı kuramlar hayatta karşılaşılan önemli olaylar karşısında insanların yaptıklarına odaklanırken, bazı kuramlar insanların kendi hayatları hakkındaki hisleri üzerinde odaklanırlar.
- Bazı kuramlar psikolojik sorunları olan bireylerin kişilikleri üzerinde odaklanırken bazıları sağlıklı bireyler üzerinde odaklanır.

Kişilik Türleri ve Özellikleri İle İlgili Kuramlar

- **Sınıflandırma**, insanın içinde yaşadığı dünyayı kavrayabilmek için başvurduğu işlemlerden biridir: Varlıkları canlı-cansız olarak, canlıları bitkiler-hayvanlar olarak, insanları da kadın-erkek ya da çocuklar-gençler-yetişkinler-yaşlılar olarak, ... sınıflandırırız.
- Kişiliği tanımlamak için de öne sürülen ilk yaklaşımlardan biri, insanları belli bir özelliğe göre sınıflandırma ve farklı kişilik özelliklerine göre sıraya koymayı içermektedir.

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

- Bazı yaklaşımlar, insanları **kişilik türleri** denen kategorilere yerleştirir. Farklı kategorilere giren insanların ortak yanları da yoktur. Eğer bir birey belli bir türe ait ise diğer türlerden herhangi birinde yer alamaz.
- Günlük yaşamda birçok insan kişilik türleri konusunda öne sürülen görüşlerden yararlanır; böylece insanların karmaşık yapısını anlayabilmeleri kolaylaşır.

Kişilik Türü

- Hipokrat
  - Yüksek enerji X Düşük enerji
  - Negatif X Pozitif
- Eysenck
  - İçe dönük X Dışa dönük
  - Nevrotik X Dengeli
- Allport, G.
- Cattell, R.
  - 16 Faktör
- Costa, P. Ve McCrae, R.
  - Büyük beşli (Açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk, nevrotiliklik)

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

- Kişilik Türleri konusunda yapılmış en eski sınıflandırma, M.Ö. 5.yüzyılda Yunan hekim **Hipokrat** tarafından yapılmıştır. Hipokrat, bedenin 4 farklı sıvı ya da salgı bulundurduğunu ve bu salgılardan her birinin belli bir duygu ve davranış düzenini ifade eden mizaç ile ilişkili olduğunu öne sürmüştür.
- Kişiliğin bileşenlerinden biri olan mizacın, beden kimyası ile ilişkisine dikkat çekilmiş olması nedeniyle önemlidir.

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

- M.Ö. 2. Yüzyılda başka bir Yunanlı hekim olan **Galen**, bireyin kişiliğini bedeninde hangi salgının baskın olduğu ile ilişkilendirmiş; Hipokrat'ın bahsettiği salgıları aşağıda belirtilen mizaçlarla ilişkilendirmiştir.

Kan: Neşeli mizaç, kanlı, canlı ve hareketli

Balgam: Sakin mizaç, ilgisiz ve ağırkanlı

Kara safra: Melankolik mizaç, üzgün ve düşünceli

İltihap: Asabi mizaç, sinirli ve telaşlı

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

- Modern çağda da farklı beden yapıları ile mizaç türleri arasında bir ilişki olduğu varsayımına dayanan çeşitli görüşler öne sürülmüştür.
- İnsanları beden yapılarına göre sınıflandırarak beden yapısı ile mizaç ve kişilik arasında ilişki kuran araştırmacılardan biri **Kretschmer**'dir. Kretschmer (1927), kafa, yüz ve bedenin çeşitli ölçümlerini alarak insanları fiziksel yapılarına göre üçe ayırmıştır

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

- **Piknik tip:** Orta boylu, yuvarlak, kafatası omuzlara gömülü, kasları yumuşak ve yağlanma eğilimindedir.
Piknik tipler açık kalpli olurlar, duyguları ateşlidir ve çabuk değişir, zekaları pratik olup sosyal konulara yönelirler, mizaç bakımından dışa dönük, canlı, nükteli ve insancıl kişilerdir.
- **Atletik tip:** Kalın kemikli, kuvvetli, geniş omuzlu, kasları güçlü ve iyi gelişmiştir.
- **Astenik yada Leptozom tip:** Narin, ince ve uzun boyludur. Mutaassıp, soğukkanlı tiplerdir. Zeka bakımından soyut konulara yönelirler, derin düşünürler ve takip fikrine sahiptirler. İradeleri bazen zayıf, çoğu zaman ise sebatlı, adeta inatçıdırlar. Mizaç bakımından çekingen, alıngan, içe dönük olup yalnızlıktan hoşlanırlar.
- Beden ölçülerine göre bu üç tipe de uymayanlara da şekilsiz anlamına gelen **Displastik tip** adı verilmiştir.

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

- Beden yapısı ile mizaç ve kişilik arasında ilişki kuran araştırmacılardan biri olan **William Sheldon (1898 – 1977)**, **Kretschmer**'in görüşlerini geliştirmiştir.
- **Sheldon (1942)**, insanları vücut yapılarına göre 3'e ayırmıştır:
  1. **Endomorfik Tip** (Şişman, yumuşak ve yuvarlak): Sakin, yemeğe düşkün ve sosyal insanlar
  2. **Mezomorfik Tip** (Kaslı, keskin hatlı ve güçlü): Bedenleri üzerinde yoğunlaşan, enerji dolu, cesur, kendini savunmaya eğilimli insanlar.
  3. **Ektomorfik Tip** (Zayıf, uzun ve hassas): Zeki, sanata yatkın ve içe dönük insanlar.

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

Beden Yapısı

Endomorflar. İyi gelişmiş iç organlar, yuvarlak bir beden, yumuşak etler, seyrek saçlar, düzgün cilt.

Mesomorflar. İyi gelişmiş kas ve kemikler, kuvvetli ve dayanıklı bir beden.

Ektomorflar. Sadece deri ve kemikten ince ve düz bir beden, iyi gelişmemiş kaslar.

Kişilik Tipi
ve
Özellikleri

Viseratonya. Yemekten hoşlanma, çabuk kaygılanma, güvensizlik, açık kalplilik, insancılık, sosyal geleneklere uyma.

Somatotonya. Uzun yürüyüşlerden, sporlan ve avantürden hoşlanma; acıya ve sıkıntıya dayanıklılık.

Serebrotonya. İnsandan kaçma içedönüklük, az dost edinme, soyut zeka, yorucu işlerden hoşlanmama, taassup.

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

ENDOMORF

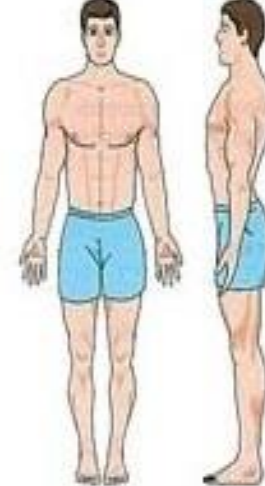
MEZOMORF

EKTOMORF

ENDOMORF

MEZOMORF

EKTOMORF

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

- Yakın zamanlarda bir diğer kişilik türü kuramı da **Frank Sulloway** (1996) tarafından öne sürülmüştür. Buna göre ailedeki **doğum sırası** esas alınarak ilk doğanlar (veya tek çocuklar) ile daha sonra doğanlar arasında bir ayırım yapılmaktadır.

Kişilik Türlerine Göre Sınıflandırma

- Sulloway'a göre ilk doğan çocuklar hazır bir yaşam alanına sahiptir, ebeveynlerinin ilgisini ve sevgisini elde etmek için hiç zorlanmazlar. Kendilerini ebeveynleriyle özdeşleştirip onlara uyum sağlayarak aralarında oluşan ilk bağı korumaya çalışırlar. Daha sonra doğan çocukların ise farklı bir yaşam alanı bulmaları gerekir. Sonuç olarak Sulloway daha sonra doğan çocukları "asi" olarak tanımlar: "Kendilerinden büyük kardeşlerinin üstünlük sağlayamadığı alanlarda sivrilmeyi amaçlarlar. Daha sonra doğan çocuklar genellikle tecrübe elde edebilmek için açık sözlü olmalarından yararlanırlar. Bu hayatta kendine iyi bir yer ve yaşam alanı edinmek isteyen birey için oldukça yararlı bir tecrübedir".
- Sulloway daha sonra doğan çocukların yeniliğe açık oldukları ve ilk doğan çocukların ise mevcut durumu tercih ettikleri fikrini sınamak için bilimsel ve kültürel devrimleri incelemiş, bu devrimleri destekleyen ve onlara karşı gelen çok sayıda tarihi ve çağdaş figürün doğum sırasını belirlemiştir.

Kişilik Özellikleriyle Açıklama

- Tür kuramları insanların birbirinden ayrı, kategorik (süreksiz) sınıflara girdiğini varsayar. Buna karşılık özellik kuramları ise zeka ya da cana yakınlık gibi sürekli boyutlar ileri sürer.
- Özellikler, insanların farklı durumlarda tutarlı davranışlar sergilemelerini sağlayan kalıcı niteliklerdir. Örneğin kayıp bir cüzdanı iade ederek ya da sınavda kopya çekmeyerek bir dürüstlük örneği sergileyebilirsiniz.
- Bazı kuramcılar özellikleri davranışları belirleyen eğilimler olarak görür; bazı kuramcılar ise özellikleri sadece gözlemlenen davranış düzenlerini özetlemek amaçlı tanımlayıcı boyutlar olarak kullanırlar.

Gordon Allport'un (1897 – 1967) Özellik Yaklaşımı

Allport üç farklı özellik tanımlamıştır:

- 1. Başlıca özellikler:** Bireylerin hayatlarını etrafında şekillendirdikleri özellikler.Örneğin Rahip Teresa için bu, başkalarını iyiliği için kendini feda etmektir.
- 2. Merkezi özellikler:** Dürtüsellik ya da iyimserlik gibi bireyin önemli özellikleridir.
- 3. İkincil özellikler:** Bireyin davranışlarını tahmin etmeye yarayan özgün kişisel özelliklerdir. Örneğin yiyecek ve kıyafet tercihleri gibi.

Gordon Allport'un (1897 – 1967) Özellik Yaklaşımı

- Allport'a göre bir bireyin davranışının en kritik belirleyicisi çevresel koşullar değil, kişilik yapılarıdır. Modern özellik kuramlarının çoğu Allport'un görüşlerinden etkilenmiştir.
- Belli bir faktörün etkisinin kişiden kişiye değişebileceğini ifade eden şu ünlü söz, onun görüşlerini en iyi yansıtan ifadedir:

“Yağı eriten güneş, yumurtayı katılaştırır”

Gordon Allport'un (1897 – 1967) Özellik Yaklaşımı

- G. Allport ve H.S. Odberg, 1936'da insanı niteleyen sözcükleri tespit etmek için İngilizce sözlüğü taramışlar ve insan kişiliğini niteleyen 17.953 sözcük bulmuşlardır.

Raymond Cattell

- G. Allport ve H.S. Odberg'in sıfat listesi üzerinde çalışmış, insan kişiliğini 16 ayrı faktörün oluşturduğunu öne sürmüştür. Cattell (1976) bu 16 faktöre *kaynak özellikler* adını vermiştir.
- Cattell'in 16 faktörü, iki uçlu davranışsal karşıtlıklar içermektedir.

Raymond Cattell (16 Faktör)

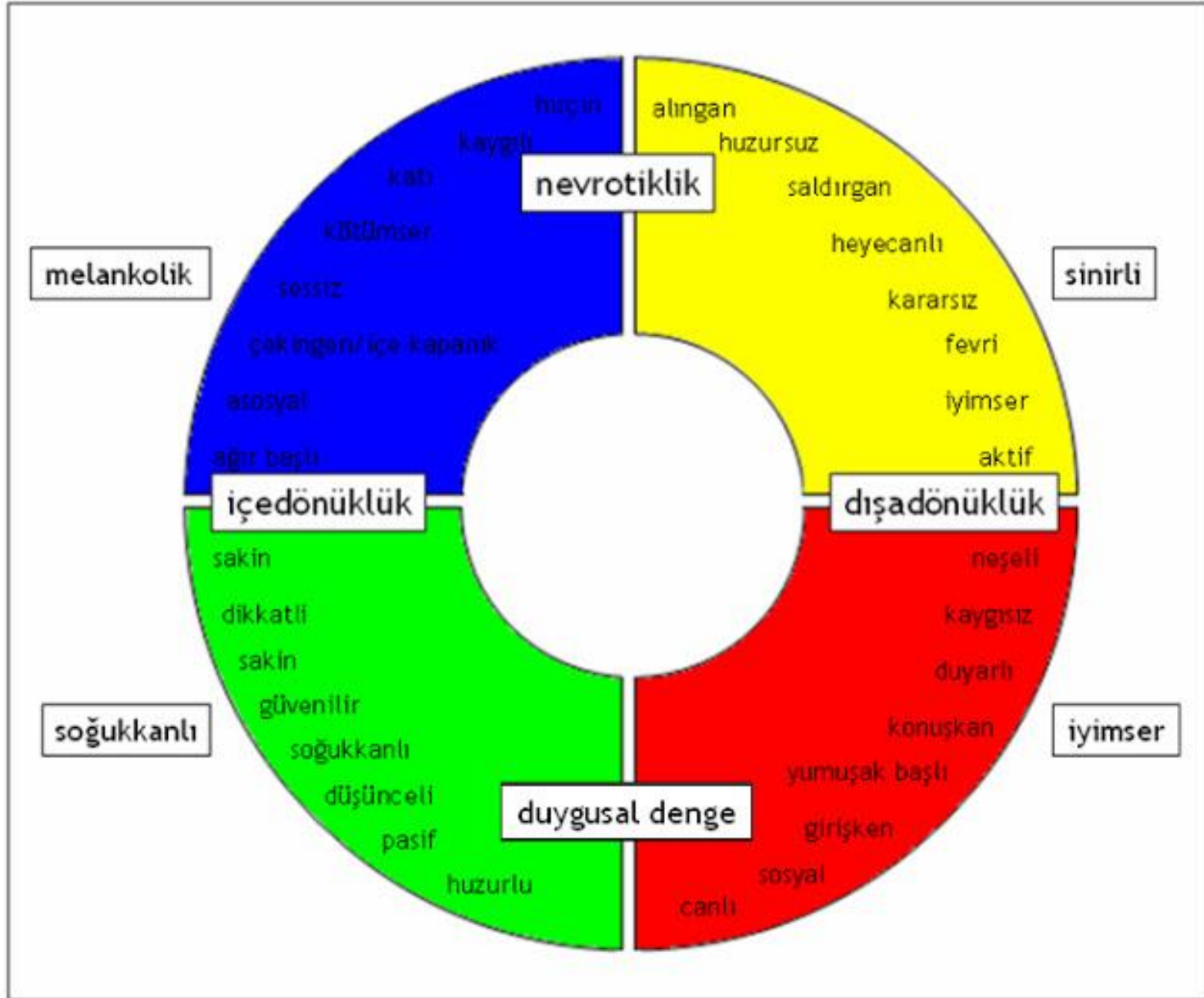
DÜŞÜK PUAN ALAN	FAKTÖR	YÜKSEK PUAN ALAN
İçine kapanık	SICAKLIK	Sıcakkanlı
Daha az zeki	USAVURUM	Daha zeki
Duygusal açıdan değişken	DUYGUSAL DENGE	Duygusal açıdan dengeli
Boyun eğen	BASKINLIK	Buyurgan
Ciddi	CANLILIK	Yaşam dolu
Başına buyruk	KURALLARI SORGULAMA	Kurallara bağlı
Utangaç	MEDENİ CESARET	Girişken
Duygusuz	DUYARLILIK	Hassas
Saf	İHTİYAT	Şüpheli
Düz	SOYUTLAMA	Yaratıcı
Açık sözlü	ÖZEL KONULARA YAKLAŞIM	Ağız sıkı
Kendine güvenen	ENDİŞE	Kuruntulu
Muhafazakar	DEĞİŞİME AÇIKLIK	Özgür düşünceli
Grup odaklı	KENDİNE YETME	Başının çaresine bakabilen
Baştan savmacı	MÜKEMMELLİYETÇİLİK	İtinalı
Gevşek	GERİLİM	Gergin

Hans Eysenck (1973, 1990)

- Kişilik testleri ile elde ettiği veriler üzerinde çalışmalar yaparak kişiliğin üç geniş boyutu olduğunu öne sürmüştür. **Dışadönüklük** (içine kapanık ya da dışa dönük), **nevrotiklik** (duygusal açıdan durağan ya da dengesiz), **psikotiklik** (kibar ve düşünceli ya da saldırgan ve antisosyal).

Hans Eysenck (1973, 1990)

Beş Faktör Modeli (Büyük Beşli)

- Son yıllarda yapılan araştırmalar, kişiliğin beş faktörlü bir yapı ile açıklanabileceği görüşünün yaygın bir şekilde benimsenmesiyle sonuçlanmıştır (McCrae ve Costa, 1999).
  1. Dışadönüklük
  2. Uyumluluk (Uzlaşmacılık)
  3. Sorumluluk
  4. Nevrotiklik
  5. Deneyime açıklık

Beş Faktör Modeli (Büyük Beşli)

FAKTÖR	BOYUTLARIN UÇ NOKTALARI
DIŞA DÖNÜKLÜK	Konuşkan, enerjik ve iddialı YA DA sessiz, çekingen ve utangaç
UZLAŞMACILIK	Sempatik, nazik ve şefkatli YA DA soğuk, kavgacı ve zalim
SORUMLULUK	Planlı, sorumlu ve dikkatli YA DA dikkatsiz, uçar ve sorumsuz
NEVROTİKLİK	Durağan, sakin ve rekabetçi YA DA endişeli, dengesiz ve huysuz
DENEYİME AÇIKLIK	Yaratıcı, zeki ve deneyimlere açık YA DA basit, sığ ve zeki olmayan